

данных периодики привело к уменьшению поступлений зарубежных печатных периодических изданий, а также к изменениям в политике комплектования. Одним из важных условий эффективной работы ученых Украины является своевременная и полная информированность о состоянии научных исследований, проводимых в стране и за ее пределами. Однако на сегодняшний день для ББК единственным источником получения новейшей зарубежной периодики остается международный книгообмен, не в полном объеме удовлетворяет потребности ученых.

Для удовлетворения информационных потребностей пользователей в полном объеме считаем необходимым восстановление всех источников комплектования в ББК.

УДК 027.021(477-25):021.85:005.56

Малолетова Н.,
наук. співроб. НБУВ
Сокур О.,
мол. наук. співроб. НБУВ
Лямець А.,
мол. наук. співроб. НБУВ
Яновська В.,
голов. бібліотекар НБУВ
Ятченко А.,
голов. бібліотекар НБУВ
Красій Р.,
провід. бібліотекар НБУВ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МІЖНАРОДНОГО КНИГООБМІНУ У НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

У статті розглянуто та проаналізовано стан міжнародного книгообміну у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського з 2008 по 2012 рр. На прикладі партнерства з науковими установами Європи, Америки та Азії доведено, що книгообмін є надійним та ефективним джерелом комплектування іноземними виданнями у НБУВ та мережі бібліотек НАНУ. Представлено пропозиції щодо збереження кола існуючих партнерів.

Ключові слова: джерело комплектування, книгообмін, бібліотека, партнери, наукові установи, ресурси, моніторинг.

The condition of the international book exchange for V. I. Vernadsky National Library of Ukraine for years 2008-2012 has been analyzed and reviewed in this article. By the example of partnership with the scientific organizations of Europe, America and Asia it has been demonstrated that the international book exchange is a reliable and effective acquisition source of international editions for V. I. Vernadsky National Library of Ukraine and the system of libraries of the National Academy of Science of Ukraine. It has been proposed the suggestions for keeping the circle of existing partners.

Keywords: Acquisition source, book exchange, library, partners, scientific organizations, resources, monitoring.

В статті проаналізовано состояние міжнародного книгообмена в Национальній бібліотеці України імені В. І. Вернадського з 2008 по 2012 гг. На прикладі партнерства з науковими установами Європи, Америки і Азії доведено, що книгообмін є надійним джерелом комплектування іноземними виданнями в НБУВ і мережі бібліотек НАНУ. Предложено шляхи для збереження кола партнерів.

Ключевые слова: джерело комплектування, книгообмін, бібліотека, партнери, наукові установи, ресурси, моніторинг.

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ), головній науковій бібліотеці країни, заснованій у 1918 р., за 95 років існування сформовано потужний фонд наукової літератури світового рівня. У творенні такого ресурсу важливе місце належить міжнародному книгообміну (МКО), одному з провідних напрямів діяльності наукових бібліотек світу. Для партнерів з обміну існують декілька чинників підтримання та розвитку цього джерела комплектування: можливість замовлення необхідного для Бібліотеки видання; можливість отримання малотиражної відомчої літератури та видань самих бібліотек; установлені давні зв'язки, які є дієвим засобом поширення наукового знання та обміну ідеями серед провідних учених світу; поповнення фондів новими виданнями для широкого кола читачів задля здійснення культурного взаємообміну між народами. Загалом така співпраця сприяє підвищенню міжнародного іміджу НБУВ.

Майже 40 років – з кінця 1950-х до початку 1990-х рр. – МКО залишався для НБУВ основним, практично єдиним стабільним джерелом комплектування іноземними виданнями [1]. Проте, починаючи з 1992 р., коли в країні та світі відбулися кардинальні політичні та економічні перетворення, надходження видань шляхом МКО та кількість партнерів НБУВ значно зменшились.

Нині Бібліотека проводить централізований книгообмін для НБУВ, Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника та 131 науково-дослідної установи (НДУ), шести

наукових центрів Національної академії наук України (НАНУ), розташованих у Києві, Харкові, Львові, Донецьку, Дніпропетровську, Одесі та Сімферополі.

Бібліотека має партнерів у 73 країнах світу. На наведеному нижче графіку представлено зміни загального кількісного складу партнерів НБУВ з МКО (рисунок).

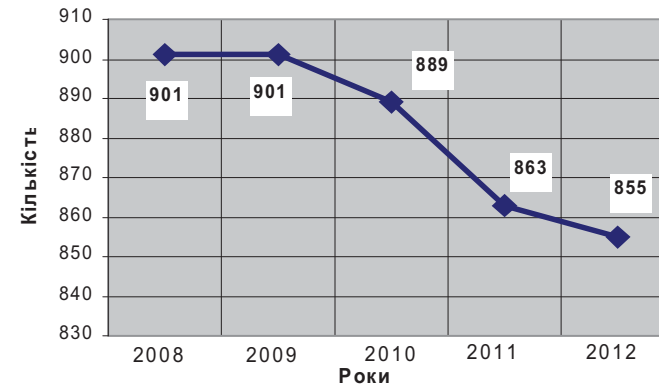

Рисунок. Зміни загального кількісного складу партнерів НБУВ з МКО

Починаючи з 2010 р., зберігається тенденція до скорочення кількісного складу партнерів НБУВ з МКО. Як свідчать дослідження, проведені фахівцями бібліотечної галузі, цю закономірність можна спостерігати і в інших великих наукових бібліотеках світу. Серед основних причин можна назвати: обмеження фінансування, подорожчання поштових послуг, перехід бібліотек на е-ресурси тощо.

Партнери НБУВ представлені у табл. 1.

Табл. 1. Партнери НБУВ

Партнери	2008	2009	2010	2011	2012
Бібліотеки академії наук	54	57	56	56	55
Національні та великі державні бібліотеки	86	87	86	84	83
Бібліотеки університетів та вищих учбових закладів	198	204	204	199	199
Бібліотеки музеїв	57	58	56	54	52
Бібліотеки наукових та науково-дослідних установ	491	478	471	454	450
Редакції наукових журналів	15	17	16	16	16

Аналізуючи кількісний та якісний склад партнерів НБУВ з МКО за визначений період, слід зауважити, що таке співвідношення дозволяє формувати універсальний за змістом фонд наукових видань. Пріоритетна роль при централізованому комплектуванні іноземною літературою належить періодичним виданням – основному оперативному джерелу наукової інформації, що забезпечує найповнішу широту охоплення сучасних розробок та пріоритетів досліджень у світовій науці. Шляхом книгообміну НБУВ отримує 2541 назву (2777 компл.) зарубіжних журналів, з них для фондів – 1565 назв (1585 компл.), для НДУ НАНУ – 976 назв (1192 компл.).

Періодичні видання поділяють за тематикою (табл. 2).

Табл. 2. Поділ тематичних видань

Назва	Комплект
Природничі науки	1 013 / 1 215
Суспільні та гуманітарні науки	1 193 / 1 227
Технічні науки	219 / 219
Універсальні	116 / 116

Найбільше періодичних видань надходить з: Польщі – 340 / 349 комплектів; Німеччини – 270 / 287; Росії – 261 / 266; США – 228 / 264; Японії – 148 / 173; Болгарії – 108 / 193 комплектів.

Наголосимо, що НБУВ у своїх фондах зберігає колекцію світової наукової періодики з 1665 р. За Статутом Бібліотека повинна і надалі збирати та зберігати фонди цієї колекції на різних носіях інформації: друківані, електронні, оптичні тощо.

Встановлення та розширення зв'язків з питань книгообміну з метою належного формування фондів зарубіжною науковою літературою передбачають дотримання таких умов: збереження еквівалентності («назва за назву»), забезпечення принципу рівноцінності («видання за видання»), урахування економічних та політичних особливостей кожної країни, своєчасність виконання індивідуального замовлення від партнера на українські видання, сумлінність та толерантність у відносинах з партнерами – все це важлива частина роботи МКО.

Тенденцію до скорочення надходжень іноземної літератури простежуємо в останні роки майже в усіх бібліотеках світу, не є винятком і НБУВ (табл. 3).

Табл. 3. Статистика надходження та надання літератури в НБУВ

Роки	Надіслано		Отримано	
	Всього прим.	Зокрема журналів	Всього прим.	Зокрема журналів
2008	23 758	17 376	20 053	13 631
2009	18 382	15 387	19 347	13 028
2010	2587	2260	19 224	11 360
2011	6649	5406	15 106	10 418
2012	11 337	10 098	14 751	9782
Всього	62 763	50 527	88 481	58 219

Аналізуючи дані надходжень та надсилання літератури в НБУВ, можемо зробити такі висновки:

- реорганізація та укрупнення споріднених за профілем діяльності наукових установ під егідою потужних дослідних центрів призвели до закриття певної кількості «старих» журналів та появи нових видань;
- фінансова криза змусила наукові видавництва об'єднатися з комерційними і, природно, збільшити вартість видань;

- припинення діяльності Центрів міжнародного книгообміну у Німеччині та Фінляндії призвело до зменшення надходжень літератури з цих країн;

- деякі бібліотеки відмовляються від обміну, надаючи перевагу книготоргівельним фірмам та безпосередній закупівлі потрібної літератури;

- відбувається перехід багатьох наукових видань в онлайнвий формат;

- відсутність коштів на регулярну пересилку видань за кордон змусила багатьох партнерів відмовитися від книгообміну з НБУВ (деякі надсилали листи-попередження про призупинення обміну доки не буде ліквідовано заборгованості, але більшість призупиняли співпрацю без попереджень).

Жодна культура не може розвиватися без взаємодії з іншими культурами світу. Постійний інтерес до книгообміну з НБУВ традиційно є у наукових установ Європи, Америки та Азії.

Особливості наукового співробітництва з великими науковими центрами Польщі мають характерні особливості, оскільки нас поєднує спільне історичне минуле та сучасність. В Україні проживає 219 тис. етнічних поляків. Задоволенню духовних потреб великої польської спільноти в Україні сприяє реалізація багатьох державних програм. Важко переоцінити роль Бібліотеки в цьому процесі. На сьогодні польсько-українські дослідження є пріоритетним напрямом наукових студій. Це засвідчено спеціальною угодою між НАНУ та Польською академією наук (ПАН) (2005–2008), угодою між НБУВ та Бібліотекою Народовою у Варшаві з метою вивчення спільної історико-культурної спадщини. Всі ці чинники впливають на формування польської наукової колекції у фондах НБУВ.

Ретроспективні дослідження з науковими закладами Польщі свідчать, що основне коло партнерів склалося у 60-х рр. ХХ ст. Співпраця з ними неодноразово перевірялася на міцність, але втрималася завдяки довірі, взаємодії та толерантності.

Найбільшу групу партнерів складають бібліотеки НДУ ПАН. Дослідження цих інституцій охоплюють майже всі напрямки сучасної науки. Наступною складовою є найстаріші університети Європи: Ягеллонський (Краків), Варшавський, Люблінський, Познанський, Гданський, Торунський, Вроцлавський та ін. Найбільше науково-технічних видань надходить від польських політехнік. Наукові товариства,

музеї Польщі – основне джерело надходжень літератури з етнографії, краєзнавства та археології.

Серед значної кількості державних бібліотек почесне місце займає Бібліотека Народова у Варшаві. Тематика видань цієї установи охоплює різні аспекти польсько-українських відносин багатовікової історії. Це окреме книжкове зібрання, що містить матеріали з історії, філології, етнографії, книгознавства, мистецтвознавства, бібліографії тощо.

Загалом книгообмін здійснюється зі 104 польськими партнерами, серед яких: 5 академій, 29 бібліотек ПАН, 16 університетів, 8 державних бібліотек, 8 політехнік, 8 музеїв, 8 наукових товариств, 2 асоціації українців, архів, 19 НДУ, Міністерство оборони Польщі, Вища державна контрольна інспекція Польщі, Фондація ім. Стефана Баторія.

За період 2008–2012 рр. шляхом МКО від польських партнерів отримано 11 654 од. видань: 6944 журнали, 2688 продовжуваних видань та 2022 книги. Це склало одну з найбільших кількостей надходжень порівняно з іншими країнами. Надіслано 8735 од.: 6042 журнали, 862 продовжуваних видання та 1831 книгу.

Репертуар обмінної літератури останніми роками змінюється у зв'язку з економічним становищем обох країн (значно скорочено обсяг видань для обміну). Задля того, щоб утримувати книгообмін на належному рівні, регулярно здійснюється моніторинг можливостей кожного партнера. Завдяки Інтернету ми маємо змогу оперативно здійснювати пошук та відбір нових видань. За останні п'ять років отримано 25 нових назв журналів та 31 назву продовжуваних видань [2]. Щороку перевіряється репертуар українських журналів та продовжуваних видань для книгообміну за кордон. На жаль, останнім часом спостерігається вагоме скорочення обміну друкованими виданнями (фінансова скрута дається взнаки, видавці надають перевагу дешевшим електронним версіям).

Постійно ведеться пошук нових партнерів та вивчення їх можливостей. За останній рік налагоджено книгообмін з Польським туристично-краєзнавчим товариством та Державним вищим закладом у Раціборджі.

На відміну від інших установ, польські університети мають потужну видавничу базу. Від Католицького університету в Любліні 2012 року отримано цінну збірку книг стосовно сучасних польсько-українських відносин (наприклад, «Українсько-польський досвід розвитку економічного співробітництва», «Багатокультурна традиція

Польщі», «Тотожність і політика – причина для міркувань про польську, українську та єврейську тотожність» тощо).

Загалом польське зібрання у фондах НБУВ є універсальним та користується чималим попитом у читачів.

Серед європейських держав важливе місце в галузі міжнародного книгообміну посідає Німеччина. До кола партнерів НБУВ у цій країні входять 106 наукових установ, серед яких: Німецька національна бібліотека у Лейпцигу (ННБ), Берлінська державна бібліотека Пруської культурної спадщини, 7 академій наук, 7 федеральних науково-дослідних центрів із різних галузей знань, 25 наукових інститутів, товариств та об'єднань, 20 редакцій наукових журналів, видавництв та музеїв, 45 земельних та університетських бібліотек (зокрема окремі інститути, комісії, наукові центри, які здійснюють книгообмін самостійно, не через центральні бібліотеки).

Від німецьких партнерів з книгообміну за 2008–2012 рр. всього одержано 12 043 видання, серед них – 1818 книг, 4 776 журналів, 3451 продовжуване видання, 1998 мікрофіш, дисертацій, CD тощо.

Характерною рисою німецьких центральних університетських земельних бібліотек є те, що вони мають давню історію. Багато з них засновані у XV–XVIII ст.: Лейпцизька – 409 р., Грейфсвальдська – 1456 р., Мюнхенська – 1472 р., бібліотека, що в Галлі-на-Заале – 1502 р., Єнська – 1558 р., Гіссенська – 1607 р. тощо. Для обміну ці бібліотеки пропонують переважно продовжувані видання. Тому обсяг книгообміну з цією групою партнерів стабільний, але, на жаль, незначний за кількісними показниками.

Серед академічних бібліотек передусім слід зазначити книгообмін з Бібліотекою Берлінсько-Бранденбурзької академії наук (книгообмін започатковано у 1925 р.). Після об'єднання Німеччини та унаслідок реорганізації функції академії було значно звужено. Бібліотека змінила профіль комплектування іноземною літературою та збирає до своїх фондів лише академічні видання загального характеру. Нині НБУВ надсилає два академічні журнали «Вісник НАН України» та «Доповіді НАН України», натомість отримує щорічники «Berichte und Abhandlungen der...» та журнал «Gegenworte. Disput über Wissen».

Єдиною установою, що майже повністю задовольняла потреби НБУВ та мережі бібліотек установ НАНУ з німецької наукової літератури, було Німецьке науково-дослідницьке об'єднання у Бонні (Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG), книгообмін з яким започатковано у 1925 р., а припинено з ініціативи об'єднання у 2011 р. у зв'язку із закінченням виконання ним функцій Центру міжнародного

книгообміну Німеччини. За різними проектами DFG НБУВ отримувала понад 70 назв наукових журналів, щороку надходило 250–300 енциклопедичних та довідкових видань, монографій з актуальних проблем науки та техніки відомих світових видавництв «Springer», «Harrassowitz», «De Gruyter», «Klostermann» та ін. За 2008–2011 рр. від DFG одержано 2004 видання, а надіслано 652 одиниці.

Доброзичливі контакти з книгообміну склалися з Німецькою національною бібліотекою (ННБ) у Лейпцигу, співпрацю з якою розпочато у 1964 р. З огляду на специфіку профілю комплектування ННБ зазначимо, що ця бібліотека спеціалізується на збиранні германіки, окремих довідкових, енциклопедичних та бібліографічних видань, але, на жаль, обсяг книгообміну є незначним: за останні п'ять років одержано 504 од., з них – 389 книг, а надіслано 83 од., з них – 15 книг. НБУВ регулярно отримує журнал «Dialog mit Bibliotheken», щорічні звіти книгозбірні, CD та DVD з бібліотечної тематики.

Серед надходжень від партнерів – редакцій наукових журналів – звернемо увагу на такі видання: «Ceramic Forum International», «European Journal of Mineralogy», «Journal of Plant Physiology», «Palontologische Zeitschrift», «Steel Research International», «Weltrends. Zeitschrift für Internationale Politik» тощо.

Основною причиною скорочення обсягів книгообміну з Німеччиною є реорганізація та об'єднання споріднених за профілем діяльності установ під егідою потужних дослідницьких центрів на зразок Leibniz Informationszentrum, Helmholtzgemeinsschaft, Senckenberg, Johann Heinrich von Thünen тощо та припинення виходу низки німецьких журналів, що багато років комплектувала НБУВ у своїх фондах; політика чіткої координації комплектування іноземними виданнями у цих установах.

На сьогоднішній день до кола партнерів НБУВ у Великобританії входить 20 організацій: Британська бібліотека, два університети, два музеї, наукові товариства та центри країни.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського отримує від партнерів з Великої Британії 44 назви журналів та збірників, серед яких підвищеним попитом користуються такі видання: «British Journal of Political Science», «Journal of the Marine Biological Association of UK», «Population Studies», «Europe – Asia Studies» тощо. У свою чергу НБУВ надсилає 34 назви українських журналів та продовжуваних видань. У період 2008–2012 рр. отримано 2450 од. наукових видань і відправлено 1850 од.

Найстарішим та найактивнішим партнером є Британська бібліотека (книгообмін розпочато в 1930 р.). НБУВ отримує 10 назв журналів різнопланових за тематикою, що викликають інтерес у читачів та науковців інститутів НАНУ, серед них: «Ambit», «Clay Minerals», «Faraday Discussion», «Journal of Librarianship and Information Science», «Terminology», «Marine Pollution Bulletin» та ін. Бібліотека надсилає до Британської книгозбірні 10 назв українських видань: «Археологія», «Бібліотечний вісник», «Мовознавство», «Слово і час», «Філософська думка» тощо. За означений період отримано 1170 од. видань, відправлено 1148 од.

Специфікою книгообміну з Британською бібліотекою є грошовий еквівалент. Загальну вартість видань, які надсилають до цієї книгозбірні та які надходять до НБУВ, вираховують згідно з даними електронного ресурсу «East View. Information Service» та експертними цінами.

Активним партнером з МКО є Кембриджське філософське товариство, книгообмін з яким розпочато в 1958 р. Товариство одержує від НБУВ чотири назви українських видань: «Вісник НАНУ», «Український фізичний журнал», «Український математичний журнал», «Теоретическая и экспериментальная химия». Бібліотека отримує дві назви журналів у двох примірниках: «Mathematical Proceedings», «Biological Reviews».

Яскравим прикладом багаторічного взаємовигідного співробітництва є книгообмін з науковими установами та бібліотеками Сполучених Штатів Америки. Першою бібліотекою, з якою встановлено обмін у січні 1924 р., що триває дотепер, була Нью-Йоркська публічна бібліотека. Нині НБУВ підтримує книгообмін з 45 партнерами в цій країні, зокрема Бібліотекою Конгресу США (з 1927 р.), Бібліотекою Лінда Холл (з 1956 р.), 22 університетами, науковими товариствами, музеями, бібліотеками тощо.

Найбільш активний книгообмін проводиться з Бібліотекою Конгресу США, від якої НБУВ отримує 13 назв періодичних та продовжуваних видань, зокрема «Current Contents», «Library Trends», «Chemical&Engineering News», «Annual Report of the Librarian of Congress», «Contemporary Literature» тощо. Від НБУВ Бібліотека Конгресу отримує 22 назви журналів та продовжуваних видань, зокрема «Вісник зоології», «Геофизический журнал», «Вісник НАН України», «Архіви України» тощо. Крім того, здійснюється замовлення книг із обмінно-резервного фонду в обмін на українські видання через інтерактивну програму Duplicate Materials Exchange Program (DMEP).

НБУВ у свою чергу надсилає свої обмінні списки книг. Варто зазначити, що на сайті спеціалізованої програми DMEP можна замовити книги за напрямками: освіта, філософія, історія, наука, антропологія та культурологія, соціологія, бізнес, політичні науки, література, мистецтво та музика, медицина тощо. Раз на квартал бази DMEP оновлюють та виставляють до 10 000 нових назв. Квоти для організацій-партнерів розраховують на основі загальної кількості отриманих від партнера видань за останній рік.

Статистика надходжень з Бібліотеки Конгресу у 2008–2012 рр. представлена в табл. 4.

Табл. 4. Статистика надходжень з Бібліотеки Конгресу у 2008–2012 рр.

Роки	Книги	Продовжувані видання	Журнали	CD та DVD
2008	9	1	146	—
2009	126	3	114	2
2010	364	7	141	23
2011	101	8	144	1
2012	154	2	126	—

За сприяння Посольства США в Україні у 2012 р. до Бібліотеки Конгресу було надіслано 74 книги, 818 журналів та продовжуваних видань.

Бібліотека Лінда Холл є незалежним дослідним центром, що спеціалізується на збереженні та наданні інформації з природничих наук, інженерної справи, технологій тощо. Вона надсилає до НБУВ для обміну 22 назви журналів, наприклад, «Applied Optics», «Journal of Applied Physics», «Physical Review» (всі серії) «Physics Today» тощо. У свою чергу НБУВ надсилає 43 назви журналів, серед яких: «Автоматическая сварка», «Космічна наука і технології», «Фізика низьких температур», «Прикладная механика» та ін. За означений період від Бібліотеки Лінда Холл отримано 1673 журнали, надіслано 1073 журнали та продовжуваних видань, 15 книг.

Особливістю книгообміну з партнерами в США є активний обмін з університетськими бібліотеками, де традиційно зосереджена інформація про найновіші наукові дослідження та досягнення.

Університети мають великий науковий потенціал і значні матеріальні ресурси. Від американських університетів-партнерів надходять журнали за такими дисциплінами: історія, техніка, література, математика, соціологія, ботаніка тощо. Найбільшу кількість видань НБУВ отримує від Чиказького, Каліфорнійського, Іллінойського, Мічиганського університетів. Давніми партнерами НБУВ є бібліотеки Сльського, Нью-Йоркського, Пенсильванського, Принстонського університетів тощо.

Окремо потрібно згадати про те, що партнерство з такими визначними науковими інституціями світу позитивно позначається на міжнародному іміджі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а дослідники США мають змогу знайомитися з українськими науковими доробками.

Видання, які отримує НБУВ від партнерів із Болгарії, відрізняються широтою тематики та викликають певний інтерес у вітчизняних науковців та спеціалістів. Сьогодні Бібліотека здійснює обмін з 18 болгарськими науковими установами, серед них: 5 національних та центральних бібліотек, 4 університети, 7 науково-дослідних установ, 2 музеї.

Першими болгарськими бібліотеками, з якими НБУВ налагодила книгообмін, були:

- Бібліотека Болгарської академії наук;
- Національна бібліотека «Св. Св. Кирила і Методія»;
- Народна бібліотека «Іван Вазов»;
- Центральна науково-технічна бібліотека.

За означений період від партнерів з Болгарії отримано 3861 од., з них – 3058 журналів, 307 продовжуваних видань, 473 книги та 23 од. на оптичних носіях; надіслано 3313 од., з них – 2760 журналів, 216 продовжуваних видань, 337 книг. Шляхом книгообміну поповнено фонди Бібліотеки низкою цінних видань: «Енциклопедия на изобразителните изкуства в Болгарии», «Монетни ськровища от българските земли» у 7-ми томах, «Енциклопедия «България», «Съвременна българска енциклопедия», «Речник на българския език», «Руски-български речник» та ін.

Стратегічним партнером НБУВ є Центральна бібліотека Болгарської академії наук, до складу мережі обслуговування якої входять 43 академічні бібліотеки. Наприкінці 60-х рр. минулого століття між нашими бібліотеками було укладено генеральну угоду про книгообмін. Враховуючи великий обсяг видань у НАН України порівняно з Болгарською академією наук (БАН), було досягнуто домовленості, що БАН буде надсилати видання у трьох примірниках,

які розподілили так: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Львівська бібліотека імені В. Стефаника та профільний інститут. Загальний обсяг надходжень складає 54 назви українських та 24 назви болгарських видань.

Сьогодні, коли створюється світова система інформації, особливого значення набувають зв'язки з країнами Азії, наприклад Японією. Японія – країна з високим рівнем розвитку науки та технологій. На сьогодні НБУВ здійснює книгообмін з 51 установою цієї країни, серед них: Національна Парламентська бібліотека, Бібліотека Академії наук Японії, 26 університетів, 5 наукових інститутів, 16 наукових товариств і вузькопрофільних установ, 3 музеї. Книгообмін з Японією має свої особливості: інститути, департаменти та товариства, що входять до складу університетів, здійснюють обмін малотиражними відомчими виданнями самостійно. Це праці наукових установ і навчальних закладів, науково-технічних товариств та асоціацій, матеріали конференцій, симпозіумів тощо.

Міжнародний книгообмін – єдине джерело в НБУВ для одержання цінних японських видань. Серйозні труднощі виникають при замовленні книжок у цій країні. Насамперед це пов'язано з відмовою бібліотек і наукових установ вести обмін книжками, що пояснюють відсутністю необхідних коштів на закупівлю видань для обміну.

Загалом НБУВ отримує від наукових установ Японії 148 назв журналів та збірників. Аналіз тематики видань свідчить, що 90 % журналів НБУВ отримує з технічних та природничих наук і лише 10 % – із суспільних. Особливо багато надходить журналів математичного профілю – 25 назв з теоретичної та прикладної математики. За останні роки значно розширився книгообмін журналами з біології. Зазначимо, що японські видання надходять до НБУВ без затримок. Найбільший інтерес у читачів викликають такі видання: «Bulletin of the Chemical Society of Japan», «Journal of the Ceramic Society of Japan», «Japanese Journal of Applied Physics», «Welding Technology», «Journal of Light Metal» тощо. Зі свого боку, НБУВ надсилає 65 назв українських періодичних видань, а саме: «Альгологія», «Біополімери і клітина», «Наука і наукознавство», «Український історичний журнал», «Фізика і техніка високих давлень» тощо.

Серед давніх активних партнерів НБУВ слід виокремити Національну Парламентську бібліотеку в м. Токіо, яка є Державною бібліотекою Японії (книгообмін започатковано у 1957 р.). Література, яка надходить до Бібліотеки з цієї установи, різноманітна за тематикою.

Всього НБУВ отримує 46 назв журналів та збірників, надсилає 39 назв. За 2008–2012 рр. отримано 4053 видання, з яких 1406 журналів та збірників, 2647 мікрофш. Відправлено 737 українських видань.

Окрему групу партнерів становлять бібліотеки університетів. Університет в Токіо – один з найстаріших в Японії, заснований у 1877 р. При навчальному закладі діє низка науково-дослідних інститутів та товариств, книгообмін з якими започатковано в 1958 р., а в 1964 р. отримано згоду на обмін від Центральної бібліотеки університету та налагоджено регулярні контакти. Нині НБУВ отримує від бібліотеки університету чотири назви журналів: «Journal of Mathematical Sciences», «Research Report on Information Science and Electrical Engineering», «Preliminary Report of the Hakuho Maru Cruise KN», «The University of Tokyo. Guidebook»; натомість надсилає три назви українських видань: «Археологія», «Фізика напівпровідників», «Український математичний вісник».

Університету в Кіото є другим вищим навчальним закладом Японії (книгообмін започатковано в 1958 р.). Заклад налічує дев'ять факультетів та мережу науково-дослідних інститутів. Від партнера НБУВ одержує протягом багатьох років сім назв видань, а надсилає шість. Однією з особливостей книгообміну з японськими науковими установами є регулярна співпраця з вивчення інтересів і запитів партнерів та ретельність у виконанні книгообмінних зобов'язань.

Коли мова йде про книгообмінні зв'язки з Китаєм, передусім необхідно зазначити успіхи цієї країни за останнє десятиліття в усіх галузях науки та техніки, що стрімко розвиваються. У країні швидко змінюється і видавнича галузь, поліпшується якість поліграфічної продукції, видання друкуються багатьма мовами.

Обмінні зв'язки НБУВ з Китаєм розпочато у 30-х рр. минулого століття. Сьогодні Бібліотека співпрацює з шістьма китайськими науковими установами: Бібліотекою Академії наук Китаю, Академією суспільних наук, Національною бібліотекою Китаю (НБК), Національною геологічною бібліотекою, Національною бібліотекою морських досліджень, Китайською міжнародною книжковою корпорацією.

Активною і плідною є співпраця з Національною бібліотекою Китаю – найбільшою бібліотекою Азії. За останні роки по книгообміну до фондів НБУВ надійшло 4145 од. видань, з них – 2802 журнали, 55 продовжуваних видань та 1288 книг. Вагомими в науковому відношенні є журнали «Chinese Science Bulletin» та «Science in China». Щомісяця від НБК надходять обмінні списки, що складаються

приблизно з 800 назв, тематика яких охоплює всі галузі наукових досліджень.

У фондах НБУВ зберігаються унікальні видання, що відображають культуру, історію, філософію, мистецтво, літературу Китаю. За останні роки надійшла книжкова колекція «Window to China». Зібрання складається з 205 книжок: словників, підручників, довідників, путівників, альбомів тощо, які представлені на паперових та оптичних носіях. Тематика видань охоплює майже всі галузі наукових досліджень країни.

До 2011 р. від Бібліотеки Академії наук Китаю (книгообмін здійснюється з 1984 р.) НБУВ отримувала 21 назву журналів та збірників, а надсилала 25 назв періодичних та продовжуваних видань. Обмін значно скоротився у зв'язку з неможливістю задовольнити весь затребуваний партнером репертуар. Книжками з цією бібліотекою НБУВ не обмінюється.

Останнім часом значно активізувався інтерес українських науковців до розробок Тайваню та Південної Кореї. Це зумовлено економічними, соціокультурними та історичними факторами.

Нова література, що надходить з Національної бібліотеки Тайваню (книгообмін започатковано в 1997 р.), відображає високий рівень науково-технічного та економічного прогресу країни. Періодичні видання стосуються переважно економічного, статистичного та юридичного профілю. За період 2008–2012 рр. з цієї бібліотеки отримано 721 видання, з них – 523 журнали, 130 продовжуваних видань та 68 книг.

Книгообмін з Південною Кореєю започатковано у 1995 р. Особливе місце серед партнерів у цій країні займає Національний музей у Сеулі. Корейське суспільство ґрунтується на принципах конфуціанства – етичної системи, що отримала розвиток у Китаї в 500 р. до н. е. Надзвичайні успіхи в економічному та культурному розвитку країни за останнє десятиліття полягають саме у такому ставленні до життя. Найкращі зразки культури та мистецтва, які зберігаються в Національному музеї в Сеулі, представлені в путівниках та виданнях установи. Книгообмін, що дає змогу поповнювати фонди НБУВ унікальними виданнями, відкриває Україні самобутність корейської культури.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського має книгообмінні зв'язки з 47 науковими установами в 11 країнах СНД. Найбільше партнерів в Російській Федерації – 25 та Білорусі – 7.

До складу партнерів НБУВ входять 18 наукових установ-членів Міжнародної асоціації академій наук (МААН). У табл. 5 наведено дані про стан книгообміну в рамках МААН за означений період.

Табл. 5. Стан книгообміну в рамках МААН

Роки	Надіслано			Отримано		
	Книги	Журнали	Всього	Книги	Журнали	Всього
2008	356	3 686	4 042	185	1 920	2 105
2009	229	2 434	2 663	481	2 200	2 681
2010	0	1 468	1 468	151	1 633	1 784
2011	94	2 510	2 604	205	1 703	1 908
2012	55	1 804	1 859	163	2 188	2 351
Всього	734	11 902	12 636	1185	9 644	10 829

Найбільший за обсягом обмін здійснюється з Бібліотекою природничих наук Російської академії наук: НБУВ отримує 158 назв журналів, а надсилає 25 назв. Плідні зв'язки склалися з Центральною науковою бібліотекою ім. Я. Коласа Академії наук Білорусі, Державною публічною науково-технічною бібліотекою Сибірського відділення РАН. НБУВ обмінюється з національними бібліотеками Азербайджану, Білорусі, Росії, Узбекистану. Крім того, вона підтримує давні зв'язки з Російською державною бібліотекою (книгообмін розпочато в 30-х рр. минулого століття), Державною публічною науково-технічною бібліотекою в Москві, Національною бібліотекою Росії в Санкт-Петербурзі тощо. До кола партнерів входить 11 наукових бібліотек державних університетів у Москві, Воронежі, Іркутську, Ростові, Томську, Ярославлі (Росія), Єревані (Вірменія), Баку (Азербайджан), Мінську, Могильові (Білорусь), Кишиневі (Молдова).

У таблиці 6 наведено дані про обсяг книгообміну в 2008–2012 рр. з країнами СНД.

Табл. 6. Обсяг книгообміну в 2008–2012 рр.

Країни	Партнери	Надіслано			Отримано		
		Книги	Журнали	Всього	Книги	Журнали	Всього
Азербайджан	3	88	708	791	210	274	484
Білорусь	7	774	2664	3438	538	1267	1805
Вірменія	2	16	408	424	6	233	239
Грузія	1	20	1230	1250	2	29	31
Казахстан	2	113	662	775	67	620	687
Киргизстан	1	16	389	405	5	8	13
Молдова	2	28	1855	1883	251	483	734
Росія	25	970	4020	4990	1453	9572	11025
Таджикистан	1	14	390	404	0	4	4
Туркменістан	1	19	444	463	19	75	94
Узбекистан	2	20	1608	1628	29	379	408
Всього	46	2078	14373	16451	2580	12944	15524

Варто зазначити, що через брак фінансування НБУВ не мала можливості регулярно та своєчасно в повному обсязі виконувати зобов'язання з книгообміну. Здебільшого надсилання українських видань здійснювалось за сприяння посольств Грузії, Білорусі, Молдови, Узбекистану та Російського культурного центру.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського збирає світову колекцію творів української діаспори та іноземну літературу про нашу країну – «Україніка». Комплектування цієї унікальної колекції є одним з напрямів формування фондів Бібліотеки.

Нижче наводимо перелік партнерів української діаспори та наукових установ світу, з якими НБУВ підтримує книгообмінні зв'язки за напрямом «Україніка»:

1. Sociedade Ucrainiana do Brasil (Бразилія);
2. Ukrajinska matica Republike Srpske (Сербія);
3. Ivan Franko Museum (Канада);
4. Canadian Institute of Ukrainian Studies (Канада);
5. Бібліотека Академії наук Латвії. Українська бібліотека (Латвія);
6. Ukrainische Freie Universität (Німеччина);
7. Associations of Ukrainians in Poland (Польща);
8. Związek Ukraińcow Podlasia (Польща);
9. Культурный центр Украины в России (Росія);

10. Далекосхідна хвиля. Хабаровська письменницька організація (Росія);
11. Українська Національна Рада в Сербії (Сербія);
12. Савел Русина Украјица Србије (Сербія);
13. Університет у Белграді. Кафедра української мови (Сербія);
14. Asociacia ukrajinstov Slovenska (Словаччина);
15. Наукове товариство ім. Т. Шевченка (Канада);
16. Društvo za ukrajinsku kulturu (Хорватія);
17. Savez Rusina i Ukrajinca RH (Хорватія);
18. Svenčilište u Zagrebu. Katedra za ukrajinski jezik i književnost (Хорватія);
19. Masaryk University. Кафедра української мови (Чехія);
20. Slovanská knihovna – Národní knihovna ČR (Чехія).

Окремо слід сказати про співпрацю зі Слов'янською бібліотекою в Празі, що входить до складу Національної бібліотеки Чеської Республіки. Ця бібліотека є найбільшою в Центральній Європі спеціалізованою науковою бібліотекою з вивчення політичного та культурного життя слов'янських народів, а також виконує функції міжнародного центру з бібліографування та довідково-бібліографічного обслуговування в галузі славистики.

Ще на початку своєї діяльності у Слов'янській бібліотеці було сформовано фонд обмінної літератури, який нині налічує близько 70 000 томів, описаних та занесених до бази даних. Щороку у Бібліотеці складаються списки зайводублетних та непрофільних видань і розсилаються партнерам з книгообміну. Так, у 2012 р. було відібрано 56 томів для фонду «Україніка».

Продовжується співпраця з комплектування фондів нашої книгозбірні відсутніми виданнями самої Слов'янської бібліотеки. Було переглянуто списки публікацій цієї Бібліотеки за весь час її існування, звірено з Генеральним каталогом НБУВ на предмет наявності їх у фондах та замовлено відсутні видання у бібліотеки-партнера.

Необхідно зауважити, що бібліотеки, прагнучи зробити міжнародний книгообмін ефективнішим та кориснішим для себе, змінили свої підходи до нього. Простежується загальна тенденція скорочення книгообміну друкованими виданнями. Причини загальновідомі: подорожчання видань та поштових послуг, обмеження фінансування та поява електронних форм видань і електронного доступу, що значно полегшує отримання інформації. НБУВ, як і інші бібліотеки, прагне сьогодні оптимізувати загальні підходи до

комплектування фондів іноземними виданнями. Узагальнюючи викладене вище, слід наголосити на тому, що:

- міжнародний книгообмін, незважаючи на загальну тенденцію до скорочення, залишається важливим джерелом комплектування фондів іноземною літературою;
- необхідно проводити суворий відбір найбільш значущих для Бібліотеки видань, тобто критерієм оцінки значення книгообміну повинна стати не кількість документів, а інформаційна цінність отриманих видань;
- з появою інших носіїв необхідна розробка стратегії та розвитку обміном інформацією;
- потрібно розширювати професійні контакти Бібліотеки з зарубіжними науковими установами та інформаційними центрами з метою виявлення та реалізації нових форм і методів роботи в галузі МКО.

Тому для подальшого успішного проведення книгообміну необхідно:

- отримувати достатнє фінансування на потреби міжнародного книгообміну;
- мати належний рівень програмно-технічного забезпечення;
- створювати власні бібліотечно-інформаційні ресурси для пропозицій партнерам з книгообміну;
- систематично вивчати теми наукових розробок науково-дослідних установ НАНУ та вносити відповідні корективи до профілю комплектування НБУВ іноземними виданнями;
- спрямувати роботу зі збереження та поповнення ядра фонду іноземних наукових видань;
- налагодити обмін електронними науковими документами;
- проводити систематичний моніторинг використання читачами видань, що надійшли за МКО, з метою подальшої оптимізації комплектування.

Міжнародний книгообмін як складова діяльності НБУВ сприяє представленню України на міжнародній арені як незалежної держави, її науки та культури шляхом поширення українського слова, подальшому розвитку фундаментальних досліджень вітчизняних учених, а також зміцненню культурних зв'язків між нашою країною та світом.

Прогнозуючи майбутнє книгообміну, його перспективність у мінливому часі, потрібно визнати, що обмін буде існувати стільки, скільки існуватиме книга.

Список використаних джерел

1. Малолетова Н. І. Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918–2008. Започаткування. Становлення. Розвиток / Н. І. Малолетова, Р. Л. Красій ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – 144 с.

2. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2009–2010 рр.): науково-інформаційний систематичний покажчик / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. Р. Л. Красій, Н. І. Малолетова, О. В. Полякова. – К., 2011. – 258 с. – [Надходження 2011–2012 рр. у роботі].

Малолетова Н., Сокур О., Лямець А., Яновська В., Ятченко А., Красій Р. Сучасні підходи до міжнародного книгообміну у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: джерело комплектування, книгообмін, бібліотека, партнери, наукові установи, ресурси, моніторинг.

Сьогодні Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського здійснює книгообмін із науковими установами у 73 країнах світу. В останні роки у світі відбулися кардинальні зміни щодо підходів у організації та здійсненні міжнародного книгообміну. Реорганізація та укрупнення споріднених за профілем діяльності наукових установ під егідою потужних дослідних центрів призвело до закриття певної кількості «старих» журналів та появи нових видань; фінансова криза змусила наукові видавництва об'єднатися з комерційними і, природно, збільшити вартість видань; припинили діяльність Центри міжнародного книгообміну у Німеччині та Фінляндії, що призвело до зменшення надходжень літератури з цих країн; деякі бібліотеки відмовилися від обміну, надаючи перевагу книготоргівельним фірмам та безпосередній закупівлі потрібної літератури; з появою сучасних засобів зв'язку відбувся перехід багатьох наукових видань у онлайн-формат; відсутність коштів на регулярну пересилку видань за кордон змусила багатьох партнерів відмовитися від книгообміну з НБУВ.

Простежується загальна тенденція скорочення книгообміну друкованими виданнями. Причини загальновідомі: подорожчання

видань та поштових послуг; обмеження фінансування; поява електронних форм видань і електронного доступу.

Але міжнародний книгообмін, незважаючи на загальну тенденцію до скорочення, залишається важливим джерелом комплектування фондів іноземною літературою. Автори вважають за необхідність: проводити відбір найбільш значущих для Бібліотеки видань, тобто критерієм оцінки значення книгообміну повинна стати не кількість, а інформаційна цінність отриманих видань; розробка стратегії обміну електронною інформацією; розширювати професійні контакти Бібліотеки із зарубіжними науковими установами та інформаційними центрами з метою виявлення та реалізації нових форм і методів роботи в галузі МКО.

Maloletova N., Sokur O., Lyamets A., Yanovska V., Yatchenko A., Krasiy R. Modern approaches to an international book exchange at V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.

Keywords: Acquisition source, book exchange, library, partners, scientific organizations, resources, monitoring.

Today V. I. Vernadsky National Library of Ukraine is responsible for an international book exchange with scientific organizations in 73 countries around the world. For the last years the changes of utmost importance to an international book exchange organization and implementation approaches have been achieved. A significant transformation and enlargement of the scientific organizations with related profiles under the auspices of the leading research centers caused the certain number of «old» journals ceasing and new journals appearance; a financial crisis forced scientific publishers into creating the integration with commercial publishing houses and, of course, increasing of the publications cost; international book exchange Centers in Germany and Finland have discontinued their activities that led to a significant reduction of publications receipt from these countries; some libraries declined to continue exchange, preferring book trading firms and immediate purchases of necessary publications; with the advent of modern communications equipments many scientific publications have made a transition to an online format; a lack of funding for a regular publications shipping abroad forced many exchange partners into ceasing an international book exchange with V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.

A general tendency of print publications exchange declining is observing. The reasons are generally known: a price rise of publications

and postal services; a lack of funding; appearance of electronic format publications and electronic access.

But an international book exchange, in spite of a general tendency of declining, is remaining an important acquisition source of international publications. The authors find it necessary to propose: to conduct the selection of the most important publications for Library, that is, the evaluation criterion of the book exchange importance should not be determined as quantity, but the received publications information value is a general standard; strategy development of the electronic information exchange should be implemented; it is necessary for Library to broaden contacts with international scientific organizations and information centers in order to identify and implement new working methods and work formats in the area of an international book exchange.

Малолетова Н., Сокур Е., Лямец А., Яновская В., Ятченко А., Красий Р. Современные подходы к международному книгообмену в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского.

Ключевые слова: источник комплектования, книгообмен, библиотека, партнеры, научные учреждения, ресурсы, мониторинг.

Сегодня Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского осуществляет книгообмен с научными учреждениями в 73 странах мира. За последние годы в мире произошли кардинальные изменения подходов организации и проведению международного книгообмена. Реорганизация и укрупнение научных учреждений в крупные исследовательские центры привело к закрытию определенного количества «старых» журналов и появления новых изданий; финансовый кризис вынудил научные издательства объединиться с коммерческими, вследствие чего возросла и стоимость издания; прекратили деятельность Центры международного книгообмена в Германии и Финляндии, вследствие чего значительно сократилось поступление литературы из этих стран; некоторые библиотеки отказались от обмена, предпочитая работу с книготорговыми фирмами; с появлением современных средств связи многие научные издания перешли в онлайн-формат; отсутствие в НБУВ средств на регулярную пересылку изданий вынудило многих партнеров отказаться от книгообмена с нами.

Прослеживается общая тенденция сокращения книгообмена печатными изданиями. Причины общеизвестны: подорожание

изданий и почтовых услуг; скудность финансирования; появление электронных форм изданий.

Но международный книгообмен, невзирая на общую тенденцию к сокращению, остается важным источником комплектования фондов иностранной литературой. Авторы считают необходимым: проводить отбор наиболее важных для Библиотеки изданий, то есть критерием оценки значения книгообмена должно стать не количество, а информационная ценность полученных изданий; разработать стратегию обмена электронной информацией; расширять профессиональные контакты Библиотеки с зарубежными научными учреждениями и информационными центрами с целью выявления и внедрения новых форм и методов работы в области МКО.